

Med hjelp fra barnevernet

En registerstudie av skolegang, tiltak og meldinger

MARIANNE DÆHLEN,
METTE LØVGREN & CHRISTIAN MADSEN



NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Med hjelp fra barnevernet

En registerstudie av skolegang,
tiltak og meldinger

MARIANNE DÆHLEN
METTE LØVGREN
CHRISTIAN MADSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Notat 3/2017

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Høgskolen i Oslo og Akershus 2017

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-609-1
ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-610-7

ISSN 1890-6435 (trykt)
ISSN 1893-9511 (elektronisk)

Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
NOVA, HiOA
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 67 23 50 00
Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Dette er sluttrapportering for prosjektet *Longitudinelle registerdata om barnevern 1990–2010: Videre analyser*, finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Notatet sammenfatter funn i fire artikler hvor tre er publisert og én er antatt og i ferd med å bli publisert.

I notatet diskuterer vi også bruk av registerdata i forskning på barnevernsfeltet.

Takk til Bufdir v/Kristin Djerv Alveng og til Elisabeth Backe-Hansen, Tonje Gundersen og Lars B. Kristofersen (alle NOVA) for kommentarer på notatet.

Oslo, februar 2017

Innhold

1 Innledning	7
1.1 Hvem får hjelp fra barnevernet?	7
1.2 Nærmere om problemstillingene	9
1.3 Gangen i notatet	11
2 Datakilder	12
2.1 Datamaterialet: «Barnevern i Norge 1990–2010»	12
2.2 Tilkoblede registre	13
2.3 Metode	14
3 Resultater fra analysene	15
3.1 Delprosjekt 1: Utdanning	15
3.2 Delprosjekt 2: Effektstudie av MST	22
3.3 Delprosjekt 3: Selvrapporing og tillit	27
4 Avsluttende kommentarer	29
4.1 Videre forskning: Delprosjekt 1	29
4.2 Videre forskning: Delprosjekt 2	31
4.3 Videre forskning: Delprosjekt 3	31
4.4 Muligheter og begrensninger i barnevernsdata	32
Referanser	35

1 Innledning

En rekke studier viser at unge i barnevernet har stor risiko for å klare seg dårligere som voksne enn unge uten erfaringer fra barnevernet. I Norge er mye av denne kunnskapen dokumentert gjennom analyser av registerdata i prosjekt først initiert av NIBR (Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersen) på midten av 1990-tallet. Clausen og Kristofersen fortsatte dette arbeidet på NOVA, og analyser av registerdata for barnevernsbefolkningen har siden vært en sentral del av NOVAs prosjektportefølje. En rekke av disse prosjektene har vært finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet (tidligere Barne- og familiedepartementet), men siden 2007 har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) vært en sentral oppdragsgiver. Bufdir har også finansiert forskningen som dette notatet sammenfatter.

I notatet sammenfatter vi forskning på tre temaer. Det første temaet omhandler overganger og frafall i videregående opplæring for ungdom med barnevernserfaringer. Det er rettet særlig oppmerksomhet mot yrkesfaglig opplæring.

Det andre temaet handler også om utdanning, men her studeres skoletilknytning for ungdom som har mottatt multisystemisk terapi (MST).

Det siste temaet er selvrapporing til barnevernet blant ulike foreldregrupper; foreldre født i Norge og foreldre født i andre deler av verden. Spørsmålet som blir diskutert er om forskjellene i slike innmeldinger til barnevernet mellom norskfødte foreldre og utenlandsfødte foreldre kan skyldes forskjeller i tillit.

1.1 Hvem får hjelp fra barnevernet?¹

At barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling skal få nødvendig hjelp, omsorg og trygge oppvekstvilkår, er hjemlet i Barnevernloven § 4–3 fra 1993. Ansvaret for å avdekke omsorgssvikt, adferds-, sosiale- og emosjonelle problemer ligger hos den kommunale barnevernstjenesten, som også er ansvarlig for å sette inn relevante tiltak. Dersom barnevernet finner at et barn trenger hjelp, er den vanligste formen for støtte fra barnevernet

¹ Avsnittet bygger på Dæhlen, M. (2016). Dårlige odds – barnevernsbarn i videregående opplæring. I J. Rogstad & K. Reegård (Red.), *De frafalne. Nyanserende blikk på frafall i yrkesfag*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

hjelpetiltak, noe som innebærer at barnevernet ikke overtar omsorgen for barnet/ungdommen, men yter hjelp i form av støttekontakt, besøkshjem, avlastningshjem etc. Et mindretall (16 prosent) av barnevernssakene ender opp med omsorgstiltak og plassering i fosterhjem eller i en institusjon (Statistisk sentralbyrå, 2013). Tidligere utgjorde imidlertid omsorgstiltakene en større andel av barnevernssakene, til sammenlikning omtrent 25 prosent i 1993 (Backe-Hansen, Kristofersen, & Clausen, 2014). Antall omsorgsovertakelser har nødvendigvis ikke gått ned selv om andelen har gått ned, men skyldes heller at det vært en sterk økning i antall barn og unge med hjelpetiltak i hjemmet (Christiansen et al., 2015). Det mest brukte barnevernstiltaket er råd og veiledning (nesten 40 prosent av barna har dette tiltaket), sammen med besøkshjem og økonomisk hjelp (Statistisk sentralbyrå, 2013). Backe-Hansen, Kristofersen, et al. (2014) vurderer utviklingen med større andel hjelpetiltak og lavere andel med omsorgstiltak som at terskelen for å tilby og å motta hjelp fra barnevernet har blitt senket, og at barn og unge i barnevernet utgjør en mer heterogen gruppe nå enn før lovendringen.

Hvor heterogen er så gruppen med barnevernsbarn? Vi vet at det er noe flere gutter enn jenter (henholdsvis 55 og 45 prosent). Vi vet også at barnevernsbarna relativt ofte kommer fra familier hvor foreldrene har lavt utdanningsnivå (Clausen & Kristofersen, 2008), og at andelen med innvandringsbakgrunn er økende (Kalve & Dyrhaug, 2011; Madsen & Backe-Hansen, 2014). Fra sosiologisk forskning vet vi at kjennetegn som blant annet lav utdanning hos foreldre, innvandringsbakgrunn og det å være gutt, knyttes til økt risiko for å komme i en marginalisert posisjon som voksen. Det er imidlertid relativt få studier innenfor barnevernfeltet som har justert for betydningen av slike kjennetegn i undersøkelser av barnevernsbarnas situasjon som voksne. I artiklene som dette notatet sammenfatter, gjøres dette ved at vi inkluderer sentrale bakgrunnsvariabler i analysene.

I analysene om frafall fra videregående opplæring, som studeres i to av artiklene, inkluderes betydningen av kjønn og foreldrenes utdanningsnivå i tillegg til egne skolekarakterer. I en av disse artiklene inkluderes også innvandrerbakgrunn.

I artikkel om skoletilknytning etter MST, inkluderes 17 bakgrunnskjenntegn – deriblant kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og innvandringsbakgrunn.

Betydningen av at familier med innvandringsbakgrunn utgjør en økende del av barnevernspopulasjonen er også sentralt i artikkelen om tillit til barnevernet (artikkel 4).

1.2 Nærmere om problemstillingene

Målet med dette notatet er todelt. For det første vil vi sammenfatte resultatene i de fire artiklene som bygger på analyser av registerdata. Disse temaene er:

- Utdanning (artikkel 1 og artikkel 2)
- Effektstudie av tiltak (artikkel 3)
- Foreldres selvrapportering og tillit (artikkel 4)

For det andre skal vi diskutere begrensninger og muligheter for videre forskning på barnevern og deres brukere med utgangspunkt i registerdata.

1.2.1 VIDEREGÅENDE OPPLÆRING OG UNGE MED BARNEVERNSERFARING

Forskning har over flere tiår dokumentert at barnevernsbarn presterer dårlig på skolen. I artikkel 1 undersøkes overgang til videregående opplæring blant unge med hjelp fra barnevernet og de første tre årene på henholdsvis yrkesfaglig og studieforbereende utdanningsretning. Før vi presenterer denne studien noe nærmere, vil vi kort si noe om hvordan hovedløpet i videregående opplæring er i Norge.

Ungdom som har gjennomgått grunnskolen eller tilsvarende opplæring, har lovfestet rett til videregående opplæring, og ungdom kan velge mellom 13 utdanningsprogram. Fem av disse er studieforbereende opplæring som fører fram til studiekompetanse, mens åtte er yrkesfaglig opplæring som fører fram til yrkeskompetanse.² Studieforbereende opplæring foregår i skolen over tre år (Vg1, Vg2 og Vg3). Hovedmodellen for yrkesfaglig opplæring er to år med skolebasert opplæring (Vg1 og Vg2) og to år opplæring i yrkeslivet som lærling, hvor ett år er opplæring og ett år er produksjon. Elever på yrkesfag kan imidlertid velge å ta et ettårig påbyggingsår (Vg3) som foregår i skole etter Vg2. Dette alternativet leder ikke til yrkeskompetanse, men til studiekompetanse.

² Fra skoleåret 2006–2007 til og med 2015–2016 var medier og kommunikasjon et yrkesfaglig utdanningsprogram og det var da fire studieforbereende programmer og ni yrkesfaglige programmer.

Artikkel 1 undersøker når og hvor frafallet skjer, og i hvilken grad barnevernsbarnas frafall fra videregående opplæring er relatert til at de oftere er gutter, kommer fra familier med lavt utdanningsnivå, og at de selv har lave skoleprestasjoner. Overganger til og gjennom videregående opplæring hos unge med barnevernserfaring, sammenliknes med unge uten barnevernserfaring. Artikkelen «Child welfare clients and educational transitions», er publisert i *Child and family Social Work* i 2015.

I artikkel 2 undersøkes utdanningsoverganger blant elever på fire av de åtte yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Artikkelen er begrenset til å undersøke overgangen fra Vg2 og til lære, en overgang hvor frafallet generelt sett er stort. I analysene justeres det for betydningen av kjønn, karakterer, utdanningsprogram, foreldrenes utdanningsnivå og innvandrerbakgrunn. Unge med barnevernserfaring sammenliknes med unge uten. Artikkelen «Transition from school-based training in VET» er publisert i *Education + Training* i 2017.

1.2.2 EFFEKTER AV MST FOR UNGDOMS TILKNYTNING TIL UTDANNING

Ungdom med alvorlige atferdsproblemer utgjør en liten andel, men er en gruppe som det har vært vanskelig å utvikle gode behandlingstilbud for (Christensen & Mauseth, 2007). I 2002 ble imidlertid MST, som opprinnelig er utviklet i USA, tilbudt i Norge. MST er en familie- og nærmiljøbaserte behandling for ungdom med alvorlige atferdsproblemer som har til hensikt å forebygge og behandle, hindre omsorgsovertakelse og bidra til at ungdommene forblir i skolen. I artikkel 3 søker vi å undersøke om MST bidrar positivt til skoletilknytning hos ungdommene. Ungdoms skoletilknytning etter MST sammenliknes med andre unges skoletilknytning som ikke har fått MST, men som har mottatt hjelpetiltak, har hatt tilsvarende oppvekstsvilkår, atferdsproblemer og familiebakgrunn. Artikkelen «School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems» er publisert i *Children and Youth Services Review*.

1.2.3 INNMELDING AV SAKER TIL BARNEVERNET OG FORELDRES TILLIT

Foreldre selv kontakter iblant barnevernet. Å få flest mulig foreldre til å kontakte barnevernet kan ha potensielt svært gode effekter; foreldre er i god posisjon til å vite når de eller barna har behov for assistanse, og de kan si i fra tidlig. For å få til dette må vi vite mer om hva som skiller foreldre som velger

å kontakte barnevernet, fra dem som ikke gjør det. I denne artikkelen sammenlikner vi foreldre fra ulike land, som har barn som mottar tiltak. Vi grupperer foreldrene etter hvor de kommer fra (Norge og Norden, Europa og Asia/Afrika). Artikkelen «Taking the initiative: determinants of parental self-referral to the Norwegian Child Welfare Services» er antatt for publisering i *Nordic Social Work Research*.

1.2.4 BETYDNING AV REGISTERDATA FOR BARNEVERNENSFORSKNINGEN

En annen hensikt med dette notatet er å diskutere bruk av registerdata i forskning på barnevernsfeltet. Vi avgrensner dette til de tre temaene som artiklene representerer og spør: hvilke begrensninger og muligheter bidrar analyser av registerdata?

1.3 Gangen i notatet

I kapittel 2 redegjør vi for de registerdata som er datagrunnlaget i de fire artiklene og hva slags metode som er benyttet. Tematikken og resultatene i artiklene presenteres i kapittel 3, mens vi til slutt diskuterer videre forskningsbehov innenfor notatets temaer (kapittel 4). I kapittel 4 vil vi også kort diskutere mulige styrker og svakheter med bruk av registerdata i forskning på barnevern og deres brukere.

2 Datakilder

Datagrunnlaget for artiklene som dette notatet sammenfatter, er kvantitative data fra ulike registre satt sammen av Statistisk sentralbyrå (SSB) og utlånt til NOVA. I dette kapittelet skal vi kort presentere disse dataene og metoden som er benyttet.

2.1 Datamaterialet: «Barnevern i Norge 1990–2010»³

Utgangspunktet for datakildene var datamaterialet «Barnevern i Norge 1990–2010» som er bygget opp av SSB gjennom flere forskningsprosjekter på NOVA (i startfasen NIBR).⁴ Dette datamaterialet inneholdt opplysninger om alle barn og unge som har fått tiltak fra barnevernet fra 1990–2010. I 2010 omfattet det i underkant av 170 000 i alderen 0 til 43 år.

På vegne av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), som inntil nylig har vært eiere av data på barnevernsområdet, har SSB innhentet opplysninger som er innrapportert til KOSTRA som er et nasjonalt informasjonssystem om kommunal og fylkeskommunal virksomhet. Disse opplysningene er koplet på individnivå via fødselsnummer, og designet er longitudinelt slik at individets karriere innen barnevernet kan følges. Fødselsnummeret gjør det også mulig å kople til opplysninger fra andre registre slik at individets 'gang' gjennom for eksempel utdanningssystemet, trygdesystemet og arbeidsliv, kan følges. Basert i forskningsprosjekter hos NOVA har SSB koblet på informasjon fra relevante registre (for eksempel informasjon om utdanning, etterforskede lovbrudd og inntekter), aidentifisert opplysningene slik at enkeltindivider ikke kan gjenkjennes, og utlånt dataene til NOVA.

Barnevernsinformasjonen i KOSTRA baserer seg på kategoriseringer av saksopplysninger som saksbehandlere registrerer. Dette gir unike muligheter til å dokumentere situasjonen på barnevernsfeltet i Norge. I og med at datamaterialet omfatter alle individer som har fått tiltak minst én gang i perioden og

³ Avsnittet bygger på Clausen, S.-E., Madsen, C., Backe-Hansen, E. og Kristofersen, L. B. (2014). Data og framgangsmåte. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen & B. Hvinden (Red.), *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. NOVA-rapport. Oslo.

⁴ For hvert nytt prosjekt ble det søkt til statlige instanser og dataeiere om at NOVA kunne få tilgang til data – utlånt av SSB.

ikke avhengig av frivillighet til å delta, er det ingen frafallsproblemer. I tillegg gir designet unike muligheter for longitudinell forskning. Det er likevel viktig å understreke at det hefter også noen problemer ved datamaterialet. For det første, kategoriseringene av ulike forhold kan bli endret i perioder – enten fordi nye tilfeller/tiltak blir satt i gang, eller fordi det vurderes som mest hensiktsmessig med nye kategorier. For det andre, det finnes enkelte kategorier som er preget av å være ‘sekkeposter’ (for eksempel ‘Annet’). For det tredje, det er saksbehandlere som vurderer hvilke kategorier som passer best for det enkelte individet, og ikke individet selv eller familien. Saksbehandlerens vurderinger vil være skjønnsmessig og i enkelte tilfeller kan det forekomme feilregistreringer.

I tillegg til at «Barnevern i Norge 1990–2010» omfatter opplysninger om alle som har fått tiltak fra barnevernet minst ett år i perioden, er det trukket et tilfeldig sammenlikningsutvalg fra totalbefolkningen. Sammenlikningsutvalget har ikke fått tiltak fra barnevernet i perioden 1990–2010, og uttrekning ble foretatt slik at sammenlikningsutvalget ble så likt som mulig barnevernspopulasjonen med hensyn til alder, kjønn og fylkestilhørighet. I 2010 besto sammenlikningsutvalget av i underkant 180 000 individer.

2.2 Tilkoblede registre

Artiklene i dette notatet har benyttet KOSTRA-data fra «Barnevern i Norge 1990–2010» (inkludert et sammenlikningsutvalg). I tillegg har SSB koblet på opplysninger fra andre registre. I det gjeldende prosjektet har vi fått koblet på opplysninger fra Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB) for artikkel 1, 2 og 3, mens analysene i artikkel 4 er begrenset til data fra KOSTRA (Barnevern i Norge 1990–2010 ekskludert sammenlikningsutvalget). Koblingene av KOSTRA-data til andre registre gir oss unike muligheter for å beskrive og forstå barnevernsbarnas situasjon på en rekke områder. Det er imidlertid en fare for at slik oppmerksomhet innebærer en ytterligere stigmatisering av en allerede utsatt gruppe. Dette må en være bevisst både i presentasjon av forskningen og igangsetting av tiltak.

For analysene i artikkel 1 og 2 er datamaterialet begrenset med hensyn til KOSTRA-data, men med svært detaljerte opplysninger fra NUDB. For artikkel 3 er det omvendt (begrensede opplysninger fra NUDB, men svært detaljerte KOSTRA-data). Vi viser ellers til de aktuelle artiklene for redegjørelse av hva slags type informasjon som ligger til grunn, hvilke årskull som omfattes i de ulike analysene osv.

2.3 Metode

I artiklene analyseres dataene hovedsakelig med ulike regresjonsteknikker. Regresjonsteknikker gjør det mulig å beskrive styrken og retningen av sammenhengen mellom forklaringsvariabler (for eksempel skolekarakterer) og hendelsen som undersøkes (for eksempel overgang til neste utdanningstrinn). I artiklene om utdanning benyttes såkalte logistisk regresjoner. Logistisk regresjon benyttes gjerne når en søker å undersøke om en hendelse har inntruffet eller ikke (for eksempel begynt på Vg2 eller ikke).

I artikkel 3, hvor vi undersøker effekten av MST på skoletilknytning, bruker vi probitanalyse som i prinsippet er svært lik bivariat logistisk regresjon. Denne analysen ble brukt for å beregne en propensity skåre for sannsynligheten for å få MST basert på 17 ulike kjennetegn hos ungdommen, familien og bostedet. Formålet med å beregne en slik skåre er å danne grunnlag for sammenlikning, eller matching. Ungdommer med relativ lik skåre på de 17 egenskapene – hvor en gruppe har mottatt MST, mens en annen ikke har mottatt – sammenliknes med hensyn til om de var under utdanning året de fylte 18 år. Det teoretiske grunnlaget for denne tilnærmingen er at man kontrollerer for egenskaper rett før behandlingen gis og forutsetter dermed at ulike individ med samme skåre har likt utgangspunkt. Det eneste som endrer seg er behandlingen: noen fikk MST, andre fikk andre typer tiltak. Analysen reduserer kompleksiteten basert på at det er kun behandlingen som forklarer forskjellen i andel som er i utdanning ved fylte 18 år. Andre «stier» av valg og livsforløp er kontrollert for ved at disse kan skyldes behandlingen (eller behandlingsstatus). Resultatene presenteres som andel.

I artikkel 1 og 2 brukes multiariat logistisk regresjon siden hendelsen/utfallet som undersøkes har tre muligheter: 0 = droppet ut av utdanning, 1 = i yrkesfaglig utdanningsløp, 2 = i studieforbereende løp. Resultatene presenteres som Average marginal effects, som indikerer sannsynlighet for å slutte utdanningen (0), være i yrkesfaglig løp (1) eller være i studieforbereende løp (2).

I tillegg til logistisk regresjons-/probitanalyser, har vi brukt enkle frekvensanalyser.

I den siste artikkelen benytter vi lineær regresjon med dummy-variabler. Dette innebærer at koeffisientene kan bli lest som prosentpoeng og forskjellene mellom dem som forskjeller i prosentpoeng. Dette gir en intuitiv lesing av resultatene. I tillegg bruker vi enkle frekvensanalyser og t-tester for å undersøke om gjennomsnittene i gruppene er signifikant ulike.

3 Resultater fra analysene

I dette kapittelet gir vi en kort oppsummering av de ulike artiklene. Artikkelpresentasjonen er delt inn etter tematikk. Vi starter med å presentere de to artiklene innenfor temaet utdanning. Deretter presenteres artikkelen om MST før vi til slutt oppsummerer artikkelen om foreldres innmeldinger til barnevernet. Før resultatene i de ulike artiklene presenterer, gis det en kort beskrivelse av kunnskapsstatus innenfor de ulike temaene.

3.1 Delprosjekt 1: Utdanning

Forskning har over flere tiår dokumentert at unge med hjelp fra barnevernet presterer dårlig på skolen. Mye av denne forskningen har vært opptatt av at tidligere barneverns klienter ikke fullfører høyere utdanning (Cheung & Heath, 1994; Jackson & Cameron, 2011), mens det også har blitt dokumentert at mange (også) mangler videregående opplæring (Clausen & Kristofersen, 2008; Vinnerljung, Öman, & Gunnarson, 2005). Noe forskning har også rettet oppmerksomheten mot at barnevernsbarn også kan mangle grunnskoleopplæring (Jackson & Höjer, 2013).

Få studier har undersøkt årsaker bak barnevernsbarnas lave fullføring. Fra utdanningssosiologiske studier vet vi imidlertid at unge fra familier med lav sosial bakgrunn relativt ofte får dårlige karakterer og sjeldnere fortsetter i utdanningssystemet. Vi vet også at barnevernsbarn er overrepresentert fra lavere sosial lag (Berridge, 2007; Clausen & Kristofersen, 2008). Det er likevel få studier som inkluderer sosiodemografiske kjennetegn i sine studier av barnevernsbarn og oppnådd utdanning. Et par unntak er studier av Vinnerljung et al. (2005) og Vinnerljung, Franzén, Gustafsson, og Johansson (2008). Jackson & Cameron (2011: s. 30) som har gjort viktig forskning på barnevernsbarn og utdanning, sier følgende om forskningen på manglende utdanning hos unge med barnevernserfaring: «It is all written from a social care perspective, taking no account of educational or sociological evidence or theoretical insights which are relevant to the care population».

For å kunne sette inn tiltak som skal bedre barnevernsbarnas utdannings-situasjon, er det nødvendig å undersøke hvorfor mange ender opp uten etter-spurte kvalifikasjoner. Dersom barnevernsbarnas lave skoleprestasjoner og lav fullføring i hovedsak skyldes kjennetegn som vi vet bidrar til dette, som kjønn,

innvandrerbakgrunn og/eller lav sosial bakgrunn, vil det være hensiktsmessig å sette inn tiltak som vi har tiltro til at bidrar til å utjevne slike forskjeller. I denne forskningen finner vi blant annet mye som tyder på at det er nødvendig at tiltak settes tidlig inn i barnas liv, og i den forbindelse argumenteres det for nødvendigheten av å gå i barnehage og viktigheten av leksehjelp for de yngste skolebarna. Dersom vi finner at tidligere barnevernsbarns lave utdanningsnivå ikke utelukkende kan tilskrives slike kjennetegn, må andre tiltak til. Da vil det være nødvendig å vite når problemene som hindrer at barn og unge med hjelp fra barnevernet får etterspurt kvalifikasjoner, begynner. Er det sånn at skoleproblemer starter tidlig i barnevernsbarns liv, eller møter de andre problemer enn andre unge senere i utdanningskarrieren? For å kunne forstå hvorfor mange tidligere barnevernsbarn ender opp med lite utdanning, og for å kunne sette inn rette tiltak, trengs det kunnskap som inkluderer både kjente utdannings sosiologiske forklaringer og som systematisk undersøker når problemene er størst i deres utdanningsløp.

Basert på det samme datamaterialet som i artikkel 1 og 2, er betydningen av skolekarakterer for henholdsvis oppnådd studiekompetanse og yrkeskompetanse for unge med og uten barnevernserfaring undersøkt. I studien justeres det også for betydningen av sosiodemografiske kjennetegn (Dæhlen, 2015b). Resultatene viser at unge med barnevernserfaring sjeldnere fullfører yrkesfaglig opplæring enn sine jevnaldrende med tilsvarende sosiodemografiske kjennetegn og karakterer. Forskjell i fullføring mellom unge med og uten barnevernserfaring er lavere på studieforbereidende. Basert på disse funnene argumenteres det for at unge med barnevernserfaring må ha noe 'ekstra' (for eksempel bedre karakterer) for å fullføre yrkesfaglig opplæring på samme nivå som unge uten barnevernserfaring. Et videre spørsmål er på hvilket tidspunkt unge med barnevernserfaring faller fra videregående opplæring. To av artiklene i dette notatet undersøker dette.

3.1.1 ARTIKKEL 1: OVERGANG TIL OG I VIDEREGÅENDE OPPLÆRING

Artikkelen «Child welfare clients and educational transitions» som er publisert i *Child and family Social Work* i 2015 skrevet av Marianne Dæhlen, undersøker overgang fra ungdomsskole til videregående og de to påfølgende skoleårene. Utdanningsoverganger hos unge med barnevernserfaring sammenliknes med unge uten barnevernserfaring. I denne artikkelen omfatter unge med barnevernserfaring alle som har fått tiltak fra barnevernet i minst ett år i perioden

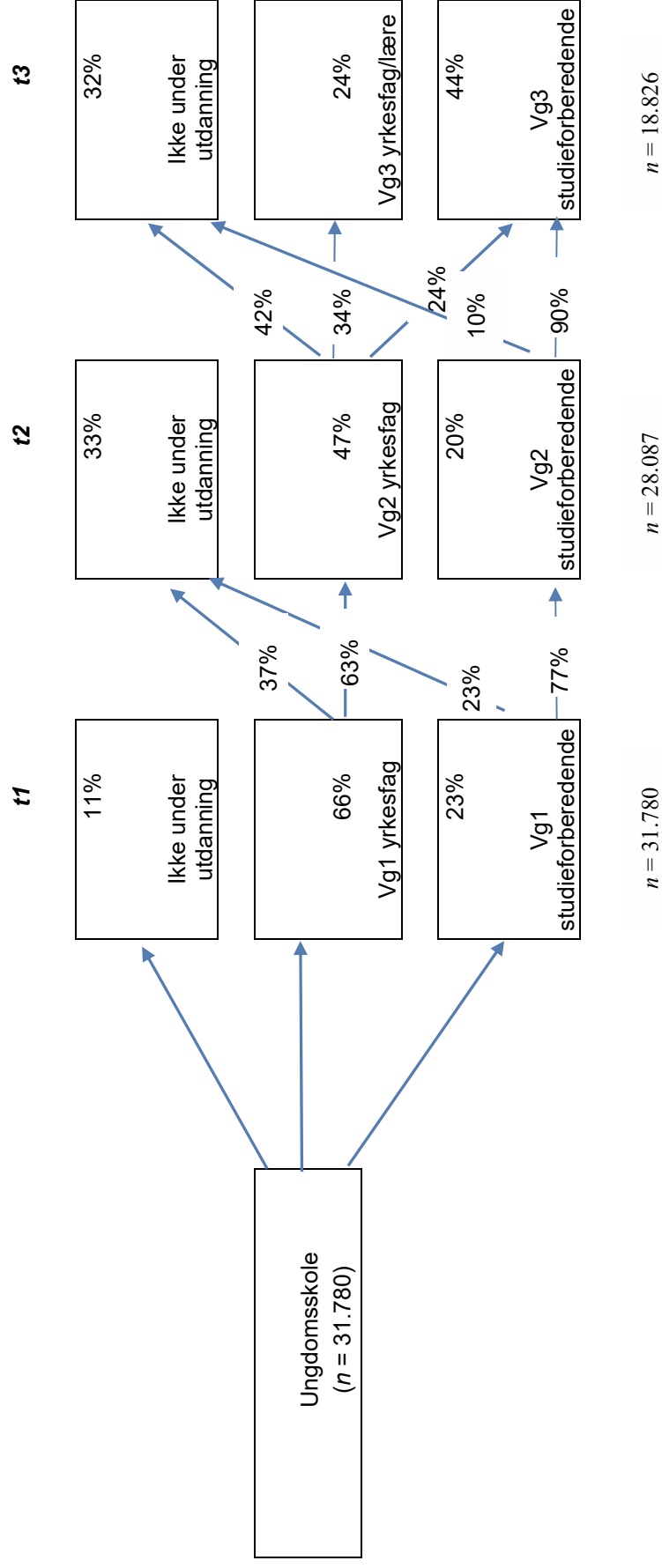
1993 til 2010. Det skilles ikke mellom hva slags tiltak som er gitt, om de bor hjemme, i fosterhjem eller på institusjon. Resultatene bygger på unge med og uten barnevernserfaring som fullførte ungdomsskolen i årene 2006–2010 (N= 65 163, med barnevernserfaring= 31 780, uten= 33 383).

Resultatene viser at etter ungdomsskolen er det 11 prosent av unge med barnevernserfaring som ikke begynner i videregående opplæring. Til sammenlikning er det fire prosent av unge uten barnevernserfaring som ikke fortsetter skolegangen samme høst som ungdomsskolen er avsluttet. Videre dokumenteres det at unge med barnevernserfaring langt oftere enn andre begynner på et yrkesfaglig utdanningsprogram (66 prosent mot 45 prosent av unge uten barnevernserfaring). Ungdommenes utdanningsoverganger er illustrert i to figurer (én for unge med barnevernserfaring, og én for unge uten). Figuren på neste side, er hentet og oversatt til norsk fra artikkelen og viser overganger i utdanningssystemet hos unge som har fått hjelp fra barnevernet.

Av figuren kan vi se at i det påfølgende året (fra Vg1 til Vg2) er det 37 prosent av unge med barnevernserfaring på yrkesfaglig utdanningsløp som ikke begynner på Vg2. På studieforberedende er det 23 prosent som ikke begynner på Vg2. Tilsvarende prosenter for unge uten barnevernserfaring er 14 og 7 (se artikkel). Videre ser vi at blant de som begynte på Vg2 er det 42 prosent på yrkesfaglig utdanningsprogrammer som ikke begynner i lære eller påbygging (Vg3), mens 10 prosent av de på studieforberedende ikke begynner på Vg3. Tilsvarende prosenter for unge uten barnevernserfaring er 21 og tre.

Unge med barnevernserfaring følger altså langt sjeldnere et normert studieløp enn unge uten barnevernserfaring. Avviket mellom de to ungdomsgruppene er allerede til stede i overgangen mellom ungdomsskolen til videregående opplæring, og fortsetter i de videre overgangene. Sekstiseks prosent av unge med barnevernserfaring begynner på et yrkesfaglig utdanningsprogram og på dette utdanningsprogrammet er avviket fra normert studieløp særlig stort (dette gjelder også for ungdom uten barnevernserfaring). Avvik fra normert studieprogresjon omfatter i antall flest barnevernsbarn på yrkesfag. Ved å rette tiltak mot økt fullføring på de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, vil tiltak rettes mot et høyt antall barnevernsbarn.

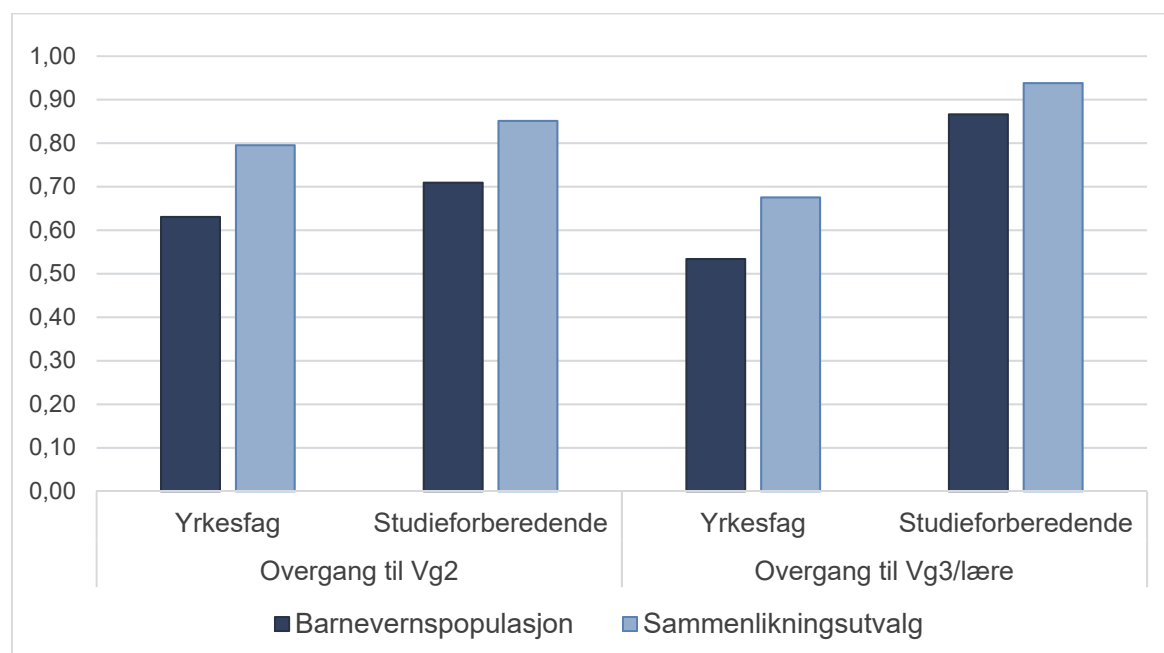
Figure 1 Overganger etter ungdomsskolen
Barnevernspopulasjonen



Fra: Dæhlen (2015a)

I artikkelen undersøkes også betydningen av kjønn, foreldrenes utdanningsnivå og egne skoleprestasjoner for om unge med barnevernserfaring følger normert studieprogresjon på yrkesfaglig og studieforberedende utdanningsprogrammer. Disse overgangene sammenliknes med unge uten barnevernserfaring. Resultatene viser at årsaken til at unge med barnevernserfaring sjeldnere enn sine klassekamerater følger normert studieløp, i stor grad skyldes at de har lavere skoleprestasjoner og at de oftere har foreldre med lavt utdanningsnivå. At færre begynner i videregående opplæring etter ungdomsskolen, kan hovedsakelig relateres til disse forholdene (lave karakterer og foreldrenes utdanningsnivå). Analysene viser imidlertid at disse forholdene ikke utelukkende forklarer hvorfor unge med barnevernserfaring sjeldnere fortsetter i utdanningen etter Vg1 og etter Vg2 enn det unge uten barnevernserfaring gjør. I artikkelen er dette illustrert med en figur som viser sannsynligheten for en vellykket overgang fra Vg1 til Vg2 og fra Vg2 til lære/Vg3 på henholdsvis yrkesfag og studieforberedende. Figuren illustrerer overganger for unge med og uten barnevernserfaring som har svært lave karakterer fra ungdomsskolen (gjennomsnittskarakter lik 3,5 eller lavere).

Figur 2 Sannsynlighet for overgang til Vg2 og Vg3/lære justert for betydningen av kjønn, karakterer og foreldrenes utdanningsnivå (figur illustrerer sannsynlighet for gutter med svært lave karakterer og med foreldre med ungdomsskole som høyeste utdanning).



Fra: (Dæhlen, 2015a)

Figuren illustrerer at 63 prosent av guttene med barnevernserfaring og 80 prosent av guttene uten barnevernserfaring begynner på et yrkesfaglig utdanningsprogram på Vg2 året etter at de begynte på yrkesfaglig Vg1 (søylene lengst til venstre). For begge gruppene gjelder dette for gutter som har lave skolekarakterer og foreldre med lavt utdanningsnivå (grunnskole). Året etter er prosentene 53 og 68 (det tredje settet med søyler, fra venstre). Med andre ord, unge med barnevernserfaring følger sjeldnere enn andre normert studieprogresjon i yrkesfaglig utdanningsløp selv når justert for karakterer, kjønn og foreldrenes utdanningsnivå. Av figuren ser vi også at gutter med barnevernserfaringer sjeldnere følger normert studieprogresjon på studieforbereende utdanningsprogrammer, men her er forskjellene mellom gutter med og uten barnevernserfaring mindre. Prosentene er for henholdsvis unge med og uten barnevernserfaring 71 og 87 prosent i overgang til Vg2 (andre sett med søyler, fra venstre), og 85 og 94 prosent i overgang til Vg3 (søylene lengst til høyre). I artikkelen illustreres også overgangen fra grunnskole til det første år på henholdsvis yrkesfag og studieforbereende (Vg1). Denne illustrasjonen viser små forskjeller i overgangen mellom unge med og uten hjelp fra barnevernet når det justerer for karakterer, kjønn og foreldrenes utdanningsnivå.

Konklusjonen som trekkes i artikkelen er at sosialt utjevne tiltak er viktig for å fremme barnevernsbarnas studieprogresjon fra ungdomsskole til videregående opplæring, men at dette ikke er tilstrekkelig for å fremme suksessfulle overganger i videregående opplæring. For å få flest mulig gjennom videregående opplæring, oppfordres det til å iverksette tiltak rettet mot overgangen fra yrkesfaglig Vg1 til yrkesfaglig Vg2 og fra yrkesfaglige Vg2 og til læreplass/eventuelt påbyggingsår (Vg3).

3.1.2 ARTIKKEL 2: FRAFALL ETTER FULLFØRT VG2 PÅ YRKESFAG

Artikkelen «Transition from school-based training in VET» er publisert i *Education + Training*. Artikkelen er skrevet av Marianne Dæhlen. Utgangspunktet for denne artikkelen bygger på resultater i forrige artikkel (artikkel 1 i dette notatet) som viser at mange unge med barnevernserfaring på yrkesfag ikke begynner på Vg3/i lære. Noe av det høye frafallet er relatert til lave karakterer fra ungdomsskolen, kjønn og foreldrenes utdanningsnivå (figur 2 ovenfor), men ikke alt. I artikkelen stilles spørsmålet om det høye frafallet fra Vg2 skyldes at unge med barnevernserfaring har større problemer med å få læreplass enn det andre unge har, eller om det skyldes at de har kjennetegn som er knyttet til høyere frafall (som lave karakterer, oftere gutter, innvandringsbakgrunn og lav

foreldreutdanning). I tillegg er det justert for hvilket utdanningsprogram de går på. Etter fullført Vg2 på yrkesfag kan som sagt elever velge å ta et ettårig påbyggingsprogram i stedet for å bli lærling. Påbyggingsåret leder fram til studiekompetanse og muligheter for å begynne i høyere utdanning og ikke fagbrev slik lærlingetid gjøre. Av den grunn undersøkes det om ungdommene etter fullført Vg2 begynte i lære, begynte på Vg3 (påbyggingsåret) eller droppet ut av skolen.

Karakterer er i disse analysene ikke karakterer fra ungdomsskolen, men karakterer fra Vg2. Det er også verdt å understreke at analysene kun omfatter elever som har fullført Vg2.

Også her studeres utdanningsoverganger for unge med og uten barnevernserfaring, og gruppa med barnevernserfaringer er alle som har fått tiltak fra barnevernet i minst ett år i perioden 1993 til 2010. Studien er videre avgrenset til å omfatte unge som har fullført yrkesfaglig Vg2 i årene 2008–2011, og som på tidspunktet de fullførte Vg2, ikke var eldre enn 23 år. Analysene er begrenset til å omfatte elever på teknisk og industriell produksjon, bygg- og anleggsteknikk, elektro og restaurant og matfag (n= 10 535, med barnevernserfaring= 4 619, uten= 5 916). Det skilles heller ikke her på hva slags barnevernstiltak som er gitt, om ungdommene bor hjemme, i fosterhjem eller på institusjon.

Resultatene viser at høsten etter fullført Vg2, var det 37 prosent av unge med barnevernserfaring som ikke begynte i lære og heller ikke begynte på påbyggingsåret (det fører henholdsvis til fagbrev og studiekompetanse). For ungdom uten barnevernserfaring var det 18 prosent som ikke begynte i lære/på bygg. Dette er ujusterte resultater – det er altså ikke kontrollert for betydningen av kjønn, karakterer, innvandringsbakgrunn, foreldrenes utdanningsnivå og utdanningsprogram.

Videre viser resultatene at gode karakterer økte sannsynligheten for å bli lærling, og mer for unge med barnevernserfaring enn uten.

Gutter og unge uten innvandringsbakgrunn begynte oftest i lære, men denne sammenhengen er lik for både unge med og uten barnevernserfaring.

Sannsynligheten for å begynne på studieforbereende etter Vg2 er relatert til karakterer, kjønn, innvandringsbakgrunn og foreldrenes utdanningsnivå, men også denne sammenhengen er lik for ungdom med og uten barnevernserfaring.

Unge med hjelp fra barnevernet er overrepresentert på teknisk og industriell produksjon – det utdanningsprogrammet med høyest frafall.

Resultatene viser at justert for sentrale bakgrunnsfaktorer (som karakterer, kjønn osv.), er sannsynligheten for å begynne på det ettårige påbyggingsprogrammet etter fullført Vg2, lik for ungdom med og uten barnevernserfaring. Slik er det ikke når det kommer til sannsynligheten for å begynne i lære. Unge med barnevernserfaring har lavere sannsynlighet enn andre selv når det justeres for betydningen av bakgrunnsfaktorene.

Artikkelen konkluderer med at generelle tiltak for å øke skolekarakterer og betydningen av disse ikke vil hindre et relativt høyt frafall hos unge med barnevernserfaring, men at det (også) trengs tiltak rettet mot overgangen fra den skolebaserte delen av yrkesfag til læretid.

3.2 Delprosjekt 2: Effektstudie av MST

Alvorlige atferdsproblemer hos unge representerer høy risiko for avbrutt skolegang, rusmisbruk, kriminalitet, arbeidsledighet og andre problemer i voksen alder (Marti, Stice, & Springer, 2010; Mensch & Kandel, 1988; Patterson, DeBaryshe, & Ramsey, 1989). Med den hensikt å redusere kriminalitet og andre uønskede handlinger hos unge, utviklet Scott Henggeler og kollegaer ved Medical University i Sør-Carolina i 1970-årene en behandlingsmetode kalt multisystemisk terapi (MST). MST er en kortvarig familie- og nærmiljøbasert behandlingsterapi og tilbyr unge fra 12- til og med 17-årsalder og deres familier, intensiv hjelp 24 timer i døgnet 7 dager i uka. Gjennomsnittlig behandlingstid er tre til fire måneder (MST Services Inc., 2015). Det er utarbeidet inklusjons- og eksklusjonskriterier for tilbud om MST. For eksempel er ett av inklusjonskriteriene at ungdommen skulker eller har andre skoleproblemer, mens det videre er et krav at ungdommene har voksenpersoner som kan fungere som foreldre eller foresatt (se f.eks. Christensen & Mauseth, 2007).

I utgangpunktet rettet MST seg mot unge med alvorlige atferdsproblemer, kriminalitet og rusproblemer, men terapitilbudet har blitt utvidet til også å gjelde andre grupper som blant annet unge som har opplevd mishandling eller har spiseforstyrrelser (for litteraturgjennomgang se van der Stouwe, Asscher, Stams, Dekovic, & van der Laan, 2014). En målsetting med MST er å forhindre omsorgsovertakelse, kriminalitet eller annen form for vanskeligheter, og at ungdommen forblir i utdanningssystemet.

I 2002 ble MST tilbudt unge med atferdsvansker og deres familier for første gang i Norge. Historikken bak dette er følgende:⁵ I 1997 fikk Norges forskningsråd i oppdrag fra nåværende Barne- og likestillingsdepartementet, å arrangere en ekspertkonferanse om barn og unge med alvorlige atferdsvansker. Med utgangspunkt i denne konferansen skulle en ekspertgruppe anbefale tilnærminger for både å forebygge og behandle atferdsvansker. Parallelt ble det opprettet en forskningsenhet knyttet til Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo for å utvikle kompetanse på tiltak rettet mot unge med alvorlige atferdsproblemer. Med midler fra nåværende Barne- og likestillingsdepartementet og Helsedepartementet, skulle forskningsenheten også utvikle kompetanse på å evaluere tiltak. Tiltakene var MST og PMTO (Parent Management Training – Oregon), og etter fem års arbeid med å implementere og evaluere ble prosjektet avsluttet og Atferdssenteret (Norsk senter for studier av problematferd og innovativ praksis as) ble etablert. I Norge er MST et frivillig tilbud innen barnevernet.

3.2.1 ARTIKKEL 3: EFFEKTER AV MST FOR SKOLETILKNYTNING

Artikkelen «School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems» som er publisert i *Children and Youth Services Review*, undersøker om unge som tidligere har fått MST på grunn av atferds- og/eller rusproblemer, er under utdanning ved 18-årsalder. Artikkelen er skrevet av Marianne Dæhlen og Christian Madsen (2016).

I våre data tar vi utgangspunkt i alderskohortene 1990–1994 og ser på hvorvidt disse er i utdanning ved fylte 18 år. Totalt er det 34 605 ungdommer i våre analyser, og av disse er det 6,4 prosent (n=2 230) som fikk MST i perioden 2002–2010. I denne gruppen er det 57,6 prosent som er i utdanning ved fylte 18 år, mot 73,7 prosent i resten av utvalget. Dette tilsier en differanse på 16,1 prosent.

Det er få studier som har undersøkt effekten av MST på skoletilknytning for denne gruppa. I tillegg tolkes resultatene fra disse studiene noe ulikt. To studier viser en positiv effekt på skoletilknytning etter MST for henholdsvis unge kriminelle og unge med psykiatriske kriser (Brown, Henggeler, Schoenwald,

⁵Følgende framstilling bygger på <http://www.atferdssenteret.no/historie/category137.html>

Brondino, & Pickrel, 1999; Henggeler et al., 1999). På den annen side argumenteres det i en studie av Barth et al. (2007) for at positive konsekvenser av MST på skoletilknytning antakelig skyldes en seleksjon av de mest ressurssterke ungdommene til MST. Den positive sammenhengen mellom MST og skoletilknytning antas derfor å kunne forklares som et resultat av MST-gruppas demografiske kjennetegn og risiko-faktorer enn av selve MST-behandlingen.

Et viktig utgangspunkt i artikkel 3 er å ta hensyn til eventuell seleksjon inn til MST, dette har vi gjort på flere måter. For det første, skoletilknytning undersøkes kun hos unge som har fått MST på grunn av atferds- og/eller rusproblemer. For å avgrense analysene til å gjelde disse ungdommene, inkluderte vi ungdommer som i KOSTRA er registrert med saksgrunnlagene 'barnets rusmisbruk' eller 'barnets atferd'. For hver årgang fra og med 2002 skilte vi ut ungdommer som fikk tiltak i årgangen og som hadde minst ett av de aktuelle saksgrunnlagene.

For det andre, skoletilknytning hos unge som har mottatt MST, sammenliknes med unge som ikke har mottatt MST, men som har fått 'vanlige' tiltak (treatment as usual – TAU). Ungdommenes skoletilknytning etter MST sammenliknes med skoletilknytning hos ungdom som har mottatt TAU og som er registrert med de samme saksgrunnlagene i KOSTRA ('barnets rusmisbruk' eller 'barnets atferd'). På samme måte som for MST-gruppen, skilte vi ut ungdommer som fikk tiltak og hadde minst ett av de aktuelle saksgrunnlagene i den enkelte årgang fra og med 2002. I tillegg avgrenset vi denne kontrollgruppen til det samme aldersintervallet som MST-gruppen.

For det tredje, vi ekskluderte ungdom som *før* de fikk eller kunne fått MST i den enkelte årgang hadde vært plassert utenfor hjemmet. Dette har vi gjort da vi antar at situasjonen til disse ungdommene er spesiell/særlig krevende. Etter disse avgrensingene omfattet analysene 7 480 ungdom med barnevernstiltak, hvor 1 086 hadde fått MST og 6 394 TAU.

For det fjerde, effekten av MST på skoletilknytning avgjøres ved at vi sammenlikner MST-ungdom med TAU-ungdom som er like på til sammen 17 kjennetegn. Med utgangspunkt i datamaterialet har vi identifisert ulike kjennetegn knyttet til ungdommene selv, foreldrene og bosted. De individuelle kjennetegn som vi tar hensyn til, er kjønn, innvandrerbakgrunn, debutalder i barnevernet og om ungdommen har blitt utsatt for vanskjøtsel eller ikke. Foreldrenes kjennetegn som vi tar hensyn til, er alder, sivilstatus, utdannings-

bakgrunn, inntekt, arbeidsledighet, mottatt sosial hjelp, rusmisbruk og innvandringsbakgrunn. På bakgrunn av at MST-tilbud kan variere med hvor i landet ungdommene bor og/eller ressursituasjonen i kommunene, tar vi hensyn til regional tilknytning (nord, midt, vest, øst eller sør i Norge) befolkningsstørrelse (kategorier for antall innbyggere i bokommunen). Tabell 1 viser oversikt over kjennetegn som er inkludert.

Tabell 1 Individuelle og geografiske kjennetegn som danner grunnlag for seleksjon (i tillegg til ungdommenes saksgrunnlag, årstall og ikke plassert før MST/TAU)

Ungdommenes kjennetegn
Kjønn
Alder
Født i Norge
Alder ved første tiltak fra barnevernet
Utsatt for vanskjøtsel (saksgrunnlag)
Gjennomsnittlige tiltak pr. år
Foreldrenes kjennetegn
Mors alder ved barnets fødsel
Fars alder ved barnets fødsel
Foreldrenes utdanningsnivå
Begge foreldre med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn
Foreldrenes sivilstand
Familie mottatt sosial hjelp
Familiens inntekt
Foreldrenes arbeidsledighet
Rusmisbruk hos hovedforesatte
Geografiske kjennetegn
Regiontilknytning
Bor i en kommune med færre enn 5000 innbyggere

Vi forutsetter at MST-gruppen og TAU-gruppen er så like på de 17 utvalgte kjennetegnene før behandlingen starter, at det er tilfeldig hvem som ender i de to gruppene. Den eneste forskjellen er da hvorvidt ungdommen fikk MST eller ikke. Således må vi tilskrive forskjell i utfallet til hvorvidt man fikk den ene eller den andre behandlingen. Det er viktig å huske på at vi ikke tester alle mulige utfall som kunne blitt påvirket av å få MST, kun om man er i utdanning når man er 18 år.

Enkle frekvensanalyser viste at 59,5 prosent av MST-ungdommen var under utdanning ved 18-årsalder mot 62,9 prosent av TAU-ungdommen. Resultatene viste også at MST-ungdommene noe oftere var jenter, noe sjeldnere hadde innvandringsbakgrunn og noe sjeldnere kom fra familier med lavt utdanningsnivå/lav inntekt enn TAU-ungdommene – altså kjennetegn som

knyttet til positive utdanningsforløp. At MST-ungdommene oftere enn andre har disse kjennetegnene, men likevel noe sjeldnere i utdanning ved 18-årsalder, er overraskende. Et videre skritt i artikkelen var å undersøke om MST har en selvstendig effekt på det å være i utdanning eller ikke. Dette gjorde vi ved å beregne en sammenlikning mellom ungdommer som var relativt like på de 17 bakgrunnskjenningene, men som var ulike med hensyn til om de har fått MST eller ikke. Resultatene fra denne analysen viser at det er ingen behandlingseffekt av MST på det å være i utdanning ved fylte 18 år. Resultatene viser samme prosentdifferanse (3,4 prosentpoeng færre i utdanning blant MST-ungdom som TAU-ungdom). I artikkelen konkluderer vi med at MST ikke ser ut til å evne å utnytte den potensielle ressursen som er til stede hos ungdommene/familien. Selv om andelen med lav foreldreutdanning, lav foreldreinntekt, innvandringsbakgrunn og gutter, er lavere i MST-gruppa enn i TAU-gruppa, er det lite som tyder på at MST har hatt positiv effekt på ungdommenes skoletilknytning.

Det er likevel viktig å trekke fram studiens begrensninger. For det første, vi vet ikke hva slags utdanning ungdommene deltar i. Dersom det er slik at MST-ungdommene som er under utdanning ved 18-årsalder, i større grad enn TAU-ungdommene er i utdanningsløp som med sannsynlighet vil føre til etterspurte kvalifikasjoner og/eller sikre overgang til høyere utdanning, kan MST ha hatt en viktig effekt for disse ungdommene. En nærmere undersøkelse av hva det vil si 'å være i utdanning ved 18-årsalder' er nødvendig.

For det andre, MST kan ha hatt effekt på andre viktige utfallsmål som for eksempel lavere forekomster av rusmisbruk og kriminell atferd. Det kan også tenkes at MST har bidratt til en nedgang i omsorgsovertakelse.

For det tredje, en innvending som gjerne reises er at atferdsproblemer likevel kan være mer alvorlige for ungdom som får MST enn for ungdom som har mottatt TAU uten at dette kommer fram i dokumentasjonen i hva slags saksgrunnlag, tiltak, antall tiltak og varighet på tiltak som er gitt. En nærmere undersøkelse av variasjoner i atferdsproblemer etter tiltakstype synes derfor å være nødvendig.

I artikkelen argumenteres det for nødvendigheten for tilrettelagte utdanningstiltak for unge med barnevernserfaring for å sikre positive utdanningsløp.

3.3 Delprosjekt 3: Selvrapporing og tillit

3.3.1 FORELDRES SELVRAPPORTERING TIL BARNEVERNET – ET SPØRSMÅL OM TILLIT?

Artikkelen «Taking the initiative: determinants of parental self-referral to the Norwegian Child Welfare Services» skrevet av Mette Løvgren, er akseptert for publisering i *Nordic Social Work Research*. Artikkelen studerer innmelding av saker til barnevernet hos foreldre med og uten innvandringsbakgrunn. Tidligere studier av meldinger til barnevernet har fokusert på ulike profesjonelle grupper som er i hyppig kontakt med barn, som for eksempel barnehageansatte og helsesøster (se f.eks. Backe-Hansen, 2009; Neumann, 2008; Nielsen, 2013; Trocmé et al., 2001). Dette er viktige grupper fordi de er i en posisjon hvor de kan oppdage og rapportere dersom barn har behov for ekstra omsorg eller hjelp. Foreldrene selv er også i en slik posisjon. Like viktig er det at foreldrene tidligere enn omgivelsene kan være kjent med et hjelpebehov, og dermed kan bidra til at familien og/eller barna får assistanse eller hjelp tidligere – noe forskning har vist at kan ha betydning for barna når de er voksne. Barn som fikk tidlig hjelp, lykkes oftere som voksne (Clausen & Kristofersen, 2008).

Artikkelen viser at så mange som 25 prosent av førstegangsmeldinger ble initiert av foreldre selv. Dette gjelder nye saker i årene 2008–2010, og blant norskfødte foreldre. Hvis vi ser på foreldre født utenfor Norge, er andelen lavere – kun 10 prosent.

I artikkelen deler vi opp foreldre etter bakgrunn (firedeling: født i Norge, Norden, Europa eller Asia/Afrika) og sammenlikner andeler foreldre som selv har kontaktet barnevernet i de ulike gruppene.

Funnene i artikkelen er at foreldre med europeisk og asiatisk/afrikansk bakgrunn, sjeldnere kontakter barnevernet. Europeiske foreldre kontakter barnevernet 14 prosentpoeng sjeldnere enn norskfødte foreldre, mens det samme tallet er 18 prosentpoeng for foreldre fra Asia eller Afrika. Barnevernet står oftere som melder når foreldrene er fra Europa eller Asia/Afrika – seks prosentpoeng oftere for begge gruppene.

I artikkelen undersøkes også hvor ofte andre instanser melder inn saker til barnevernet. I tillegg til at foreldre melder inn saker, kommer de fleste meldingene fra skole, helsesektor og barnevernet. Fordi tidligere forskning har funnet at barnevernansatte feiltolker fattigdom hos immigranter som uttrykk for kulturelle forskjeller eller som kulturelle preferanser (Paulsen, Torshaug, & Berg, 2014), undersøkes betydningen av fattigdom (her målt ved mottak av

sosial stønad eller ikke) og bakgrunn. Her ser vi at barnevernet sjeldnere melder foreldre som har bakgrunn fra Afrika/Asia og som også mottar sosialstønad.

I diskusjonen av funnene lanserer vi ulike nivåer av generell tillit som en forklarende faktor for de ulike ratene foreldre som selv kontakter barnevernet. Generell tillit blir forstått som tillit uten at det foreligger informasjon som begrunner denne tilliten (Dinesen, 2012, 2013). Kategoriene vi deler inn i er nordisk, europeisk (inkludert USA) og Asia/Afrika. Dette er en grovkornet inndeling, men en inndeling som korresponderer med empiriske studier av tillitsnivåer i ulike nasjoner (Delhey & Newton, 2005), og med nasjonale karakteristikk som er korrelert med tillit – som demokrati og industrialisering (Paxton, 2007). Noen land passer ikke inn i disse kategoriene – for eksempel har Kina et høyt nivå av tillit mens øst-europeiske land har lavere nivåer (Delhey & Newton, 2005).

Vi finner at ratene med foreldre som selv kontakter barnevernet i de ulike gruppene, korresponderer med nivåene av tillit i disse gruppene, slik vi skisserte innledningsvis. Dette indikerer at tillit – i det minste – er en delforklaring på de ulike ratene.

Vi anbefaler videre forskning på spørsmålet om hvordan vi kan øke andelen foreldre som selv kontakter barnevernet. For å svare på det spørsmålet, må vi først forsøke å identifisere hvorfor noen kontakter barnevernet mens andre ikke gjør det. For å avklare spørsmålet om tillit og selvrappotering til barnevernet, trenger vi direkte mål av tillit hos foreldre, både blant de som kontakter barnevernet og hos de som ikke gjør det.

4 Avsluttende kommentarer

I dette notatet har vi oppsummert hovedtrekkene i fire artikler som med utgangspunkt i registerdata har studert barnevern og unge i barnevernet. Ut fra artiklenes hovedkonklusjoner vil vi i dette kapitlet peke på videre forskningsmuligheter med utgangspunkt i registerdata. Vi avgrensner oss til notatets temaer som er utdanning, effektstudie av tiltak og foreldres selvrapporing. Til slutt vil vi diskutere noen fordeler og ulemper ved bruk av registerdata innenfor de tre temaene som dette notatet har studert.

4.1 Videre forskning: Delprosjekt 1

I delprosjekt 1 ble barnevernsbarnas overganger fra ungdomsskolen til videregående utdanning og overganger mellom de ulike skoleårene, dokumentert og forsøkt forklart ved å inkludere utdanningssosiologiske forklaringer. Resultatene tydet på at unge med barnevernserfaring sjeldnere følger et normert utdanningsløp enn sine klassekamerater, og at dette ikke utelukkende skyldes at unge med barnevernserfaring er overrepresentert med kjennetegn som utdanningssosiologiske studier har dokumentert hemmer progresjon. Forskjellene mellom unge med og uten barnevernserfaring er også større i det yrkesfaglige løpet enn i det studieforberedende. Resultatene peker dermed på at for å fremme progresjon hos unge med barnevernserfaring, trengs det særegne tiltak for denne gruppa med elever – særlig på yrkesfag. Resultatene fra disse to artiklene bringer ny kunnskap om utdanningsløp hos unge med barnevernserfaring, men det er likevel mye vi ikke vet.

For det første, en mer nyansert og detaljert kunnskap om ulikheter innad i barnevernsbefolkningen synes å være viktig for å kunne sette inn de rette tiltakene. Dette gjelder med hensyn til hva slags erfaringer ungdommene har hatt – for eksempel hvorfor, når og hvor lenge har de fått hjelp fra barnevernet. Tidligere norske studier har dokumentert at unge plasserte i fosterhjem og unge med hjelpetiltak klarer seg bedre i utdanningssystemet enn unge på institusjon (Clausen & Kristofersen, 2008; Valset, 2014). Forklaringer til dette blir gjerne knyttet til at ungdommer med hjelpetiltak, i fosterhjem og på institusjon, har ulike behov og problemer. Det er imidlertid lite kvantitativ forskning som har undersøkt dette. Valset (2014) har imidlertid dokumentert at skoleprestasjoner

varierer med hva slags erfaringer ungdommene har hatt.⁶ Blant gruppen unge som har blitt utsatt for omsorgssvikt, presterer ungdommene bedre dersom omsorgssvikten skyldes foreldrenes psykiske lidelse enn ungdom som har blitt utsatt for vanskjøtsel. Videre viser resultatene at det er store forskjeller mellom gutters og jenters prestasjoner, og at gruppen som helhet presterer langt lavere enn gjennomsnittlig. Og dykke dypere ned i slike problemstillinger synes å være svært viktig.

For det andre, mye utdanningsforskning peker på nødvendigheten av å sette inn tiltak tidlig for å gi alle en sjanse til å skaffe seg etterspurte kvalifikasjoner og forhindre frafall i utdanningssystemet. Konklusjonen i disse studiene er at prestasjonsforskjeller gjør seg gjeldende allerede tidlig på barneskolen. Ut fra det vi vet er det imidlertid ingen studier som har undersøkt barnevernsbarnas skoleprestasjoner tidlig i livet (Valset 2014 undersøkte karakterer på siste året av ungdomsskolen). Aktuelle forskningsprosjekter kan være å sammenlikne barnevernsbarnas skoleprestasjoner på barne- og tidlig ungdomsskole med andre barns prestasjoner.

For det tredje, mer detaljert kunnskap om utdanningsløp etter ungdomsskolen kan bidra til å forklare det lave utdanningsnivået hos unge med barnevernserfaring. Det vil da være viktig å nyansere mellom ulike utdanningsprogram i videregående opplæring. I tillegg vil det være interessant å studere overgang til høyere utdanning. Og relatere disse utdanningsløpene til mottak av ettervern eller ikke, synes også å være svært interessant.

For det fjerde, forskning på NOVA viser at unge med barnevernserfaring trenger noe lenger tid for å fullføre utdanning og få en god overgang til voksenlivet (Backe-Hansen, Madsen, Kristofersen, & Hvinden, 2014). I hvilken grad tidligere barnevernsbarn fullfører slik utdanning gjennom å benytte seg av retten til voksenopplæring, kunne kaste lys over slike tiltaks bidrag for at denne gruppen erverver seg nødvendige kvalifikasjoner.

⁶ I en svensk studie dokumenteres karakterforskjeller mellom innenlands adopterte, barnevernsbarn med hjelpetiltak og omsorgsovertakelse blant 15–16-åringer (tilsvarende siste år i norsk ungdomsskole), se Berlin, M., Vinnerljung, B. og Hjern, A. (2011). School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2489-2497.

4.2 Videre forskning: Delprosjekt 2

I delprosjekt 2 ble effekten av MST på skoletilknytning undersøkt. Artikkelen nyanserer tidligere forskning på feltet. Mens tidligere studier har blitt kritisert for ikke å ta hensyn til at positive effekter av MST skyldes at MST-ungdommene i slike undersøkelser er overrepresentert med ‘vellykkede’ kjennetegn, viser resultatene i artikkel 3 at slike kjennetegn i liten grad influerer effekten av MST, og at noe færre MST-ungdom er i utdanning ved 18-årsalder enn ungdom som har fått andre tiltak (TAU). Det er imidlertid viktig å understreke at tidligere studier har undersøkt andre effektmål enn kun skoletilknytning, og kanskje er det sann at effekten av MST er viktigere på andre områder i ungdommens liv.

Det kan argumenteres for at disse ungdommene kan ha større utbytte av aktiv støtte til integrasjon i arbeidslivet enn av innsats for å fullføre videregående skole (Frønes, 2015). Vi mener likevel det vil være svært aktuelt med studier som ser på effekten av MST på skoletilknytning da skoletilknytning både er en viktig indikasjon på positive voksenkarrierer (De Ridder et al., 2012) og bidrar til å gi MST-ungdom håp om og motivasjon til å endre livstil (Tighe, Pistrang, Casdagli, Baruch, & Butler, 2012). Aktuell videre forskning innenfor dette tema med utgangspunkt i registerdata, kan være å studere mer i detalj hva det å være i utdanning ved 18-årsalder omfatter. En ytterligere forbedring av analysene utført i artikkel 3 vil være å studere forskjeller innad i MST-gruppen.

4.3 Videre forskning: Delprosjekt 3

Vi skisserte noen muligheter for fremtidig forskning i 3.3.1; at det blir flere studier av hvorfor noen foreldre kontakter barnevernet selv, mens andre ikke gjør det. Hensikten er å øke andelen foreldre som sier fra når de trenger hjelp, da dette kan ha svært gode effekter for barna. Vi har nærmet oss dette spørsmålet gjennom å diskutere betydningen av tillit; kan ulik grad av tillit forklare de ulike ratene av foreldre som selv kontakter barnevernet? Ved å øke tilliten til barnevernet i befolkningen, kan vi øke andelen foreldre som selv tar kontakt? For å undersøke dette nærmere, trenger vi direkte mål på tillit både hos de som kontakter barnevernet og de som ikke gjør det.

Videre inneholder registerdata store muligheter, men også noen begrensninger. Som allerede påpekt i studien *Det Nye Barnevernet*, forandres omsorgs- og familiekonstellasjoner noe som kan være vanskelig å fange opp

med de kategoriene som blir anvendt i KOSTRA nå (Marthinsen et al., 2013). Samtidig er det viktig å bevare sammenliknbarheten med tidligere års statistikk. Vi anbefaler derfor en utredning av hva som er hensiktsmessige kategoriseringer av meldingsgrunner, typer tiltak, begrunnelse for tiltak mm.

4.4 Muligheter og begrensninger i barnevernsdata

Registerdata gir mange muligheter for forskning av høy kvalitet med stor politikkrelevans og nytte for brukerne. En viktig årsak til dette er at registerdata fanger opp hele populasjonen (i dette tilfelle alle som har fått tiltak fra barnevernet). En del av opplysningene i KOSTRA bygger på gitte definisjoner, noe som bidrar til objektive opplysninger. Andre opplysninger, som for eksempel saksgrunnlag, er mer skjønnsbaserte opplysninger. Opplysninger fra KOSTRA kan gi mye kunnskap om *hva* barnevernet gjør – hvem som får de ulike tiltakene og hvor lenge. Et slikt register kan imidlertid i liten grad fortelle oss *hvorfor* visse tilbud gis. Skyldes det økonomien i kommunen, saksbehandlernes vurderinger, brukernes ønsker osv.? For å svare på slike spørsmål velges ofte helt andre framgangsmåter som for eksempel kvalitative intervjuer og/eller spørreundersøkelser. Det er likevel store muligheter til også å svare på (noen) slike spørsmål ved å koble individbaserte barnevernsopplysninger til andre registre om utdanning, arbeidsmarked, inntekt og trygd. På den måten kan man sette sammen opplysninger over detaljerte forløp gjennom skole, arbeidsliv, trygdesystemet gjennom forskjellige økonomiske konjunkturer og lovgivning (for eksempel før og etter endringer i barnevernslovgivning/tiltak). Det er imidlertid en stor utfordring å avgjøre årsakssammenhenger i slik forskning. For eksempel: bidrar MST til bedre voksenkarrierer eller er det ungdommer fra familier med størst potensiale for å lykkes som voksne, som får tilbud om MST?

Muligheten til å følge individer gjennom ulike forløp innebærer imidlertid en risiko for den enkeltes anonymitet. I tillegg er mye av kunnskapen vi ønsker å få om brukere av barnevernstjenester, sensitive. Dette innebærer at påkobling av registre til barnevernsopplysninger må godkjennes av ulike instanser. Dette tar tid og koblingene i seg selv kan være svært kostbare, noe som er en begrensning i bruk av slike data. Av den grunn vil det være svært ressurskrevende å gjennomføre nye koblinger når en søker kunnskap. Dermed vil det være kostnadseffektivt å legge til rette for større prosjekter som kan bidra med kunnskap på flere områder.

Å avgjøre årsakssammenhenger i samfunnsvitenskap, er ofte problematisk. Det finnes imidlertid analyseteknikker (som eksempelvis propensity score matching) som søker å løse dette problemet. Slike analyseteknikker er imidlertid gjenstand for diskusjon og også i utvikling. Å følge med i denne diskusjonen og utviklingen er viktig for å kunne frambringe kunnskap med stor relevans for forvaltning og politikfeltet.

Referanser

- Backe-Hansen, E. (2009). Å sende en bekymringsmelding – eller la det være? Oslo: NOVA.
- Backe-Hansen, E., Kristofersen, L. B. og Clausen, S.-E. (2014). Innledning. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen & B. Hvinden (Red.), *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. og Hvinden, B. (2014). Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie. Oslo: NOVA.
- Barth, R. P., Greeson, J. K. P., Guo, S., Green, R. L., Hurley, S. og Sisson, J. (2007). Changes in family functioning and child behavior following intensive in-home therapy. *Children and Youth Service Review*, 29(8), 988–1009.
- Berlin, M., Vinnerljung, B. og Hjern, A. (2011). School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2489–2497.
- Berridge, D. (2007). Theory and explanation in child welfare: education and looked-after children. *Child & Family Social Work*, 12(1), 1–10.
- Brown, T. L., Henggeler, S. W., Schoenwald, S. K., Brondino, M. J. og Pickrel, S. G. (1999). Multisystemic treatment of substance abusing and dependent juvenile delinquents: Effects on school attendance at posttreatment and 6-month follow-up. *Children's services: Social policy, research and practice*, 2(2), 81–93.
- Cheung, S. Y. og Heath, A. (1994). After care: the education and occupation of adults who have been in care. *Oxford Review of Education*, 20(3), 361–374.
- Christensen, B. og Mauseth, T. (2007). Multisystemisk terapi: familie- og nærmiljøbasert behandling av ungdom med alvorlige atferdsvansker. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 44(9), 1095–1106.
- Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D., Madsen, C., Havnen, K. J. S., Aarland, K. og Backe-Hansen, E. (2015). Forskningskunnskap om barnevernets hjelpetiltak. Bergen: Uni Research Helse, RKBU Vest.
- Clausen, S.-E. og Kristofersen, L. B. (2008). Barnevernsklinter i Norge 1990–2005: en longitudinell studie. Oslo: NOVA.
- Clausen, S.-E., Madsen, C., Backe-Hansen, E. og Kristofersen, L. B. (2014). Data og framgangsmåte. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen & B. Hvinden (Red.), *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. NOVA-rapport. Oslo.
- Dæhlen, M. (2015a). Child welfare clients and educational transitions. *Child & Family Social Work*, 1–13. doi: 10.1111/cfs.12243
- Dæhlen, M. (2015b). School performances and Completion of Upper Secondary School in the Child Welfare Population in Norway. *Nordic Social Work Research*, 5(3), 244–261. doi: 10.1080/2156857X.2015.1042019

- Dæhlen, M. (2016). Dårlige odds – barnevernsbarn i videregående opplæring. I J. Rogstad & K. Reegård (Red.), *De frafalne. Nyanserende blikk på frafall i yrkesfag*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Dæhlen, M. og Madsen, C. (2016). School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems. *Children and Youth Services Review*, 67, 76–83.
- De Ridder, K. A. A., Pape, K., Johnsen, R., Westin, S., Holmen, T. L. og Bjørngaard, J. H. (2012). School dropout: a major public health challenge: a 10-year prospective study on medical and non-medical social insurance benefits in young adulthood, the Young-HUNT 1 Study (Norway). *Journal of Epidemiology and Community Health*, 66(11), 995–1000. doi: 10.1136/jech-2011-200047
- Delhey, J. og Newton, K. (2005). Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism? *European Sociological Review*, 21(4).
- Dinesen, P. T. (2012). Does Generalized (Dis)Trust Travel? Examining the Impact of Cultural Heritage and Destination-Country Environment on Trust of Immigrants *Political Psychology*, 33(4).
- Dinesen, P. T. (2013). Where You Come From or Where You Live? Examining the Cultural and Institutional Explanation of Generalized Trust Using Migration as a Natural Experiment. *European Sociological Review*, 29(1), 114–128.
- Frønes, I. (2015). Økningen i antall tilmeldte til barnevernet. Oslo: Atferdssenteret.
- Henggeler, S. W., Rowland, M. D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S. G., Cunningham, P. B., Santos, A. B. (1999). Home-based multisystemic therapy as an alternative to the hospitalization of youths in psychiatric crisis: Clinical outcomes. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent*, 38(11), 1331–1339.
- Jackson, S. og Cameron, C. (2011). Young people from a public care background: pathways to further and higher education in five European countries. Final report of the YiPPEE project. London: Thomas Coram Research Unit. Institute of Education, University of London.
- Jackson, S. og Höjer, I. (2013). Prioritising education for children looked after away from home. *European Journal of Social Work*, 16(1), 1–5.
- Kalve, T. og Dyrhaug, T. (2011). Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009 Oslo: SSB.
- Madsen, C. og Backe-Hansen, E. (2014). Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnervernet. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen & B. Hvinden (Red.), *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*.
- Marthinsen, E., Lichtwarck, W., Fauske, H. og Clifford, G. (2013). Hva mener vi med Det nye barnevernet? I E. Marthinsen & W. Lichtwarck (Red.), *Det nye barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Marti, N., Stice, E. og Springer, D. W. (2010). Substance use and abuse trajectories across adolescence: A latent trajectory analysis of a community-recruited sample of girls. *Journal of adolescence*, 33(3), 449–461.

- Mensch, B. S. og Kandel, D. B. (1988). Dropping out of high school and drug involvement. *Sociology of Education*, 61(April), 95–113.
- MST Services Inc. (2015). Retrieved 4 March, 2015, from <http://mstservices.com/index.php>
- Neumann, C. B. (2008). Helsesøstres dilemmaer: kategoriseringer, tvil og grensefigurer. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*(03).
- Nielsen, A. C. E. (2013). Når barnehagepersonalet melder bekymring til barnevernet. I E. Marthinsen & W. Lichtwarck (Red.), *Det nye barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D. og Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44(2), 329–335.
- Paulsen, V., Torshaug, K. og Berg, B. (2014). Møter mellom innvandrere og barnevernet Kunnskapsstatus. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Paxton, P. (2007). Association Memberships and Generalized Trust: A Multilevel Model Across 31 Countries. *Social Forces*, 86(1).
- Statistisk sentralbyrå. (2013). Barnevern, 2012. Fleire under omsorg. <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng>
- Tighe, A., Pistrang, N., Casdagli, L., Baruch, G. og Butler, S. (2012). Multisystemic therapy for young offenders: Families experiences of therapeutic processes and outcomes. *Journal of Family Psychology*, 26(2), 187–197.
- Trocme, N., MacLaurin, B., Fallon, B., Daciuk, J., Billingsley, D., Tourigny, M., McKenzie, B. (2001). Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect. Ottawa, Ontario: Health Canada.
- Valset, K. (2014). Ungdom utsatt for omsorgssvikt – hvordan presterer de på skolen. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen & B. Hvinden (Red.), *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*.
- van der Stouwe, T., Asscher, J. J., Stams, G. J. J., Dekovic, M. og van der Laan, P. H. (2014). The effectiveness of multisystemic therapy (MST): A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 34(6), 468–481.
- Vinnerljung, B., Franzén, E., Gustafsson, B. og Johansson, I.-M. (2008). Out-of-home care among immigrant children in Sweden: A national cohort study. *International Journal of Social Welfare*, 17(4), 301–311.
- Vinnerljung, B., Öman, M. og Gunnarson, T. (2005). Educational attainments of former child welfare clients – a Swedish national cohort study. *International Journal of Social Welfare*, 14(4), 265–276.